

Arkeologisk utredning

Gysta

Bälinge-Gysta 1:13
Bälinge socken
Uppsala kommun
Uppland

Hans Göthberg

UPPLANDSMUSEET

2004:20

Arkeologisk utredning

Gysta

Bälinge-Gysta 1:13
Bälinge socken
Uppsala kommun
Uppland

Hans Göthberg

Rapport 2004:20, avdelningen för arkeologiska undersökningar

Utgivning och distribution:

Upplandsmuseet

S:t Eriks gränd 6

753 10 Uppsala

Tfn 018 - 16 91 00 (vx)

Fax 018 - 69 25 09

www.uppmus.se

© Upplandsmuseet, 2004

Planer: Hans Göthberg

Allmänt kartmaterial: Copyright Lantmäteriverket. Medgivande 507-98-3212.

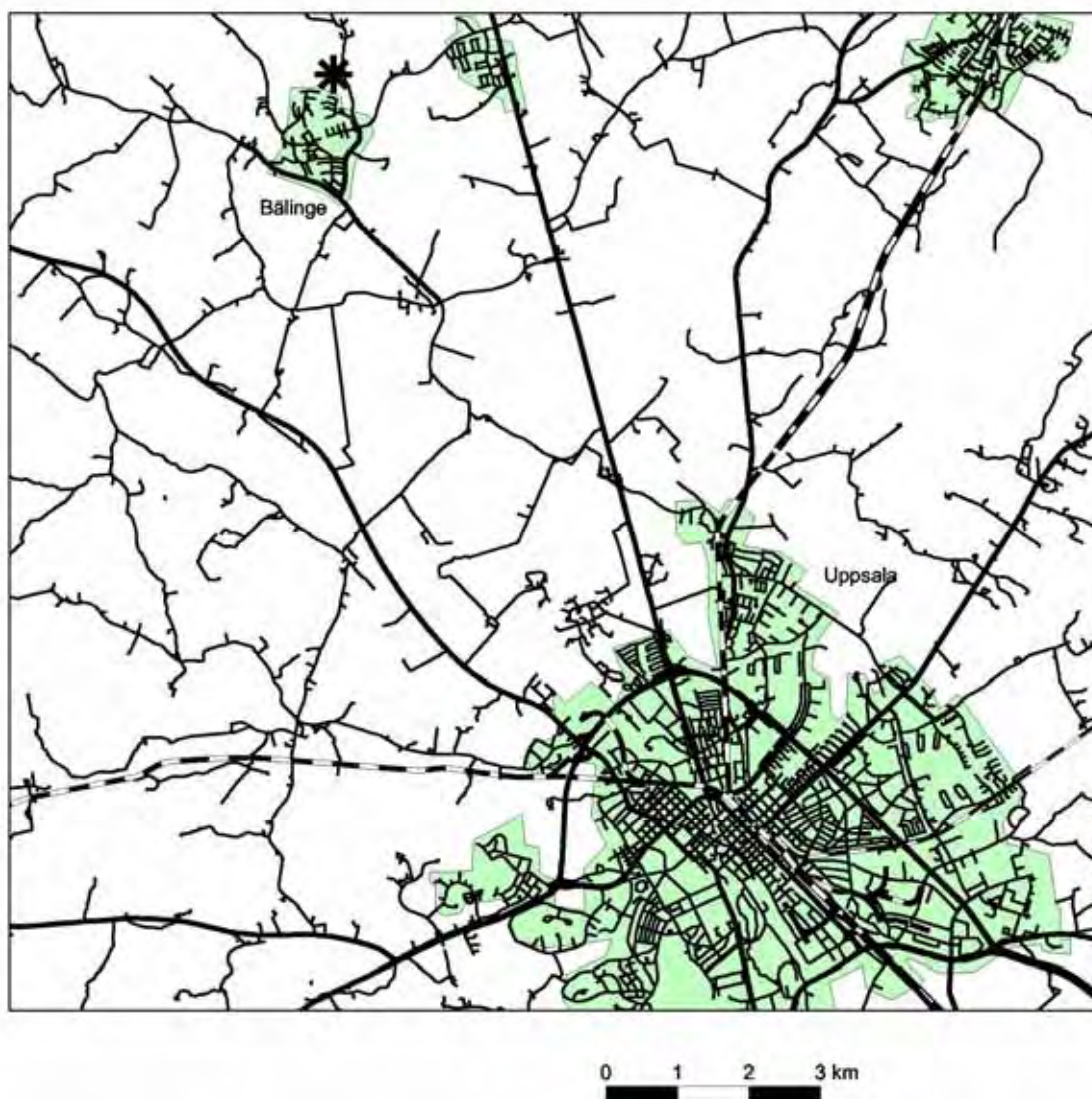
Innehållsförteckning

Inledning	4
Målsättning och metod	5
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Äldre lantmäterikartor	6
Fältinventering	7
Förslag till antikvariska åtgärder	8
Sammanfattning	9
Tekniska och administrativa uppgifter	9
Referenser	9

Inledning

Upplandsmuseets arkeologiska avdelning utförde under oktober 2004 en arkeologisk utredning vid Gysta i Bälinge socken (fig 1). Utredningen föranleddes av planer på utbyggnad av ett bostadsområde. Uppdragsgivare var Finvex Stockholm AB. Utredningen utfördes efter tillstånd i beslut av länsstyrelsen i Uppsala län (dnr 431-8759-04).

Planområdet för det planerade bostadsområdet är till övervägande delen beläget i odlingsmark med några enstaka åkerholmar. Odlingsmarken utgörs till större delen av åker, men det finns också inslag av gräsbevuxen mark. I öster gränsar området till vägen mellan Bälinge och Skuttunge och i söder till den befintliga bebyggelsen i Bälinge. Ytan uppgår till ca 7 hektar.

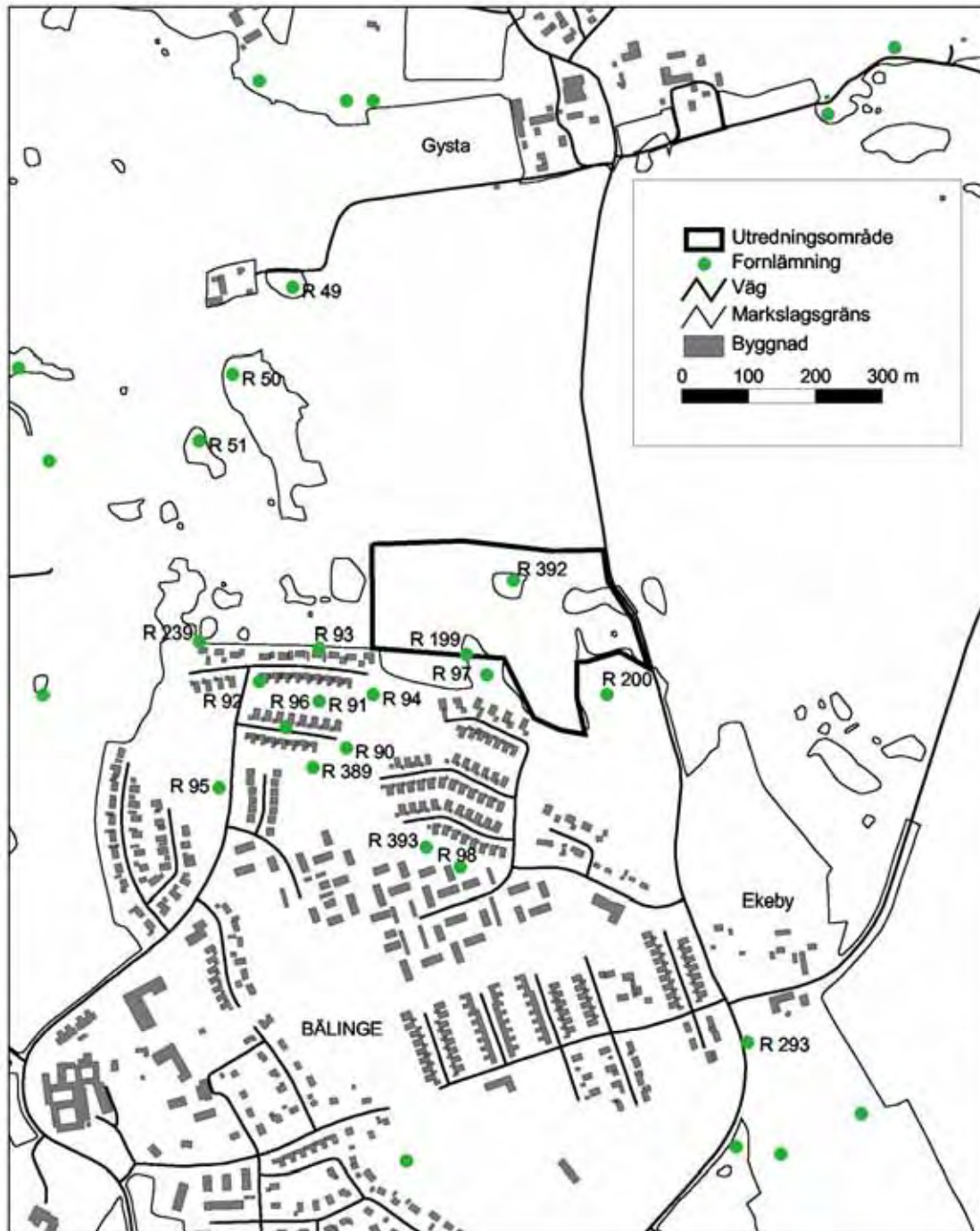

Figur 1. Översikt som visar Bälinges placering i förhållande till Uppsala. Utredningsområdet markerad med stjärna.

Målsättning och metod

Målsättningen var att fastställa i vilken omfattning fornlämningar berörs av den planerade utbyggnaden.

Utredningen bestod av både byråinventering och fältbesiktning. I byråinventeringen ingick en genomgång av uppgifter om fornlämningar, arkeologiska

Figur 2. Plan över utredningsområdet, bebyggelsen i Bålinge och omgivande fornlämningar.

undersökningar och fynd i register vid SHM, Upplandsmuseet och Museum Gustavianum, samt äldre lantmäterikartor vid Lantmäteriverket/ Lantmäterimyndigheten. Fältbesiktningen gjordes som en okulär inventering av planområdet, såväl odlingsmark som åkerholmar och skedde efter att åkermarken hade höstplöjts.

Topografi och fornlämningsmiljö

Det planerade bostadsområdet är beläget omedelbart norr om den befintliga bebyggelsen i Bälinge och utgörs till övervägande delen av odlingsmark, men också några mindre åkerholmar (fig 2). Generellt ligger området i en sluttning som är exponerad mot norr. Terrängen är närmast plåtårtad och i den norra tredjedelen är sluttningen markant kraftigare. Denna del ansluter till lägre liggande mark.

På åkerholmar och backar i omgivningen finns flera fornlämningar. På ett impediment inom området finns den stensättningsliknande bildningen nr. 392. På en backe i södra kanten av området respektive omedelbart söder om detta finns skärvtenshögarna nr. 199 respektive 97. Sydöst om området ligger stensättningen nr. 200. Inne bland bebyggelsen finns stensättningen nr. 94, 239, 389 och skärvtenshögen nr. 95.

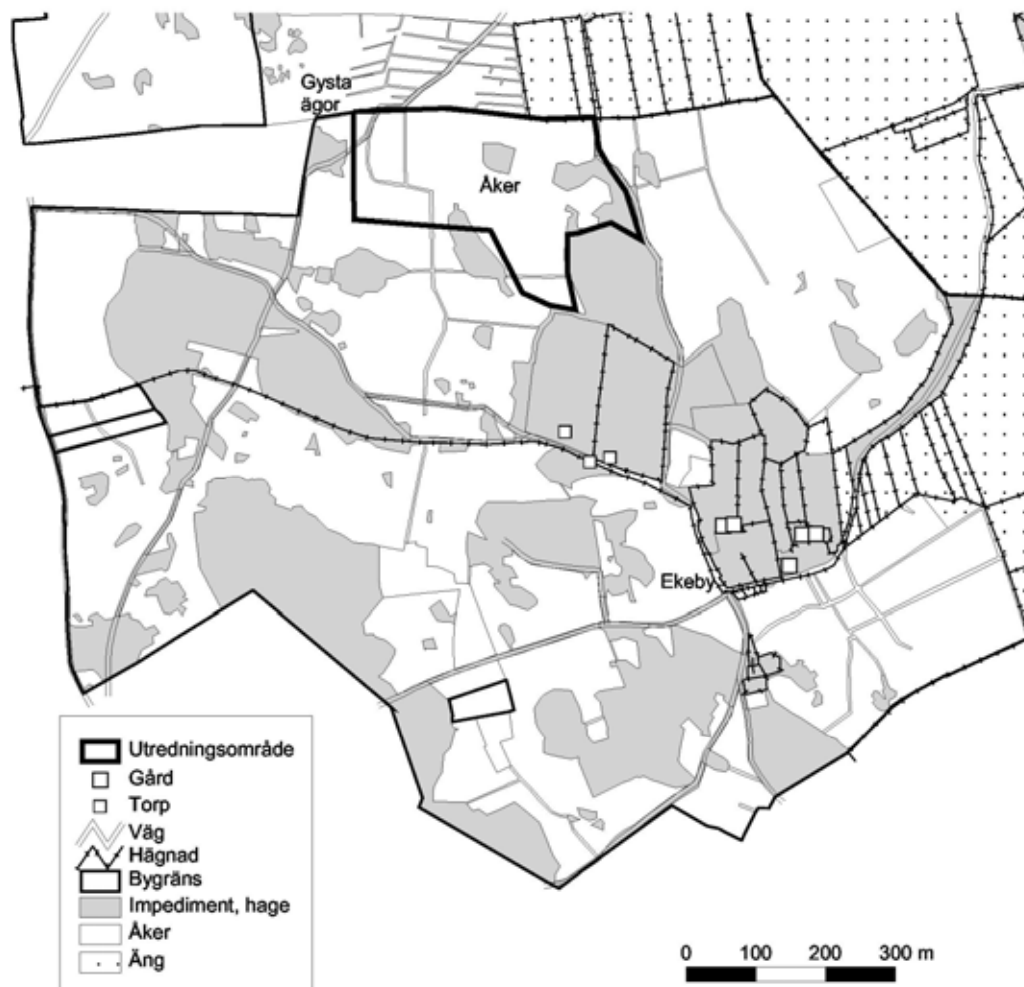
Inför utbyggnaden av den nuvarande bebyggelsen undersöktes skärvtenshögarna nr. 91, 92, 93, 96, 98, 393 och stensättningarna nr. 90 i början av 1970-talet. Dateringar låg i yngre bronsålder (AiS 1974; AiS 1975; AiS 1976). Längre mot sydöst utfördes 1992 arkeologiska undersökningar för en VA-ledning. Där undersöktes bland annat boplatser nr. 293 med dateringar mellan romersk järnålder till början av vendeltid (Fagerlund 1997).

På Ekebys marker har två skafthålsyxor av sten upphittats (UMF 2362, 2571), men utan närmare uppgifter om fyndplats.

Äldre lantmäterikartor

En genomgång av äldre lantmäterikartor visar att utredningsområdet fram till 1980-talet har ingått i Ekebys ägor, men låg hela tiden direkt invid gränsen mot Gysta.

En jämförelse med en storskifteskarta från 1771 visar att utredningsområdet då utgjordes av åker med inslag av några åkerholmar och backar (fig 3). Utredningsområdet var beläget i den åker som på 1700-talet betecknades Soldatgärdet. De individuella åkerskiftena hade namnen "Brötorna", "Törnerna", "Gåserna", "Fjallarna" och "Karlarna". De tre förstnämnda hade den lägsta graden av bonitet, vilket tillsammans med namnen kan tyda på att de är uppodlade till åker relativt sent under historisk tid. Detta förstärks ytterligare av att den angränsande delen av Gystas ägor 1771 utgjordes av ängsmark. I den östra delen av utredningsområdet, invid vägen mellan Ekeby och Gysta, har dessutom delar av de tidigare backarna blivit uppodlade efter 1771. I utredningsområdets nordvästra hörn fanns på 1700-talet en väg mellan Bälinge kyrka och Gysta. Idag finns inga spår kvar av denna väg.

Figur 3. Historiskt kartöverlägg på underlag av storskifteskartor över Ekeby och Gysta från 1771.

Fältinventering

Vid fältinventeringen var större delen av utredningsområdet plöjd. Undantaget var den del som låg mellan fornlämningarna nr. 199 och 200, som istället var bevuxet med högt gräs.

Av de tidigare kända fornlämningarna ligger skärvstenshögen nr. 199 på krönet av en låg moränrygg som sticker in i utredningsområdet. På samma moränrygg omkring 40 m längre åt sydöst finns skärvstenshögen nr. 97, som däremot ligger utanför utredningsområdet. Inom utredningsområdet ska också den stensättningsliknande bildningen nr. 392 finnas på en åkerholme, men den kunde inte identifieras vid utredningen.

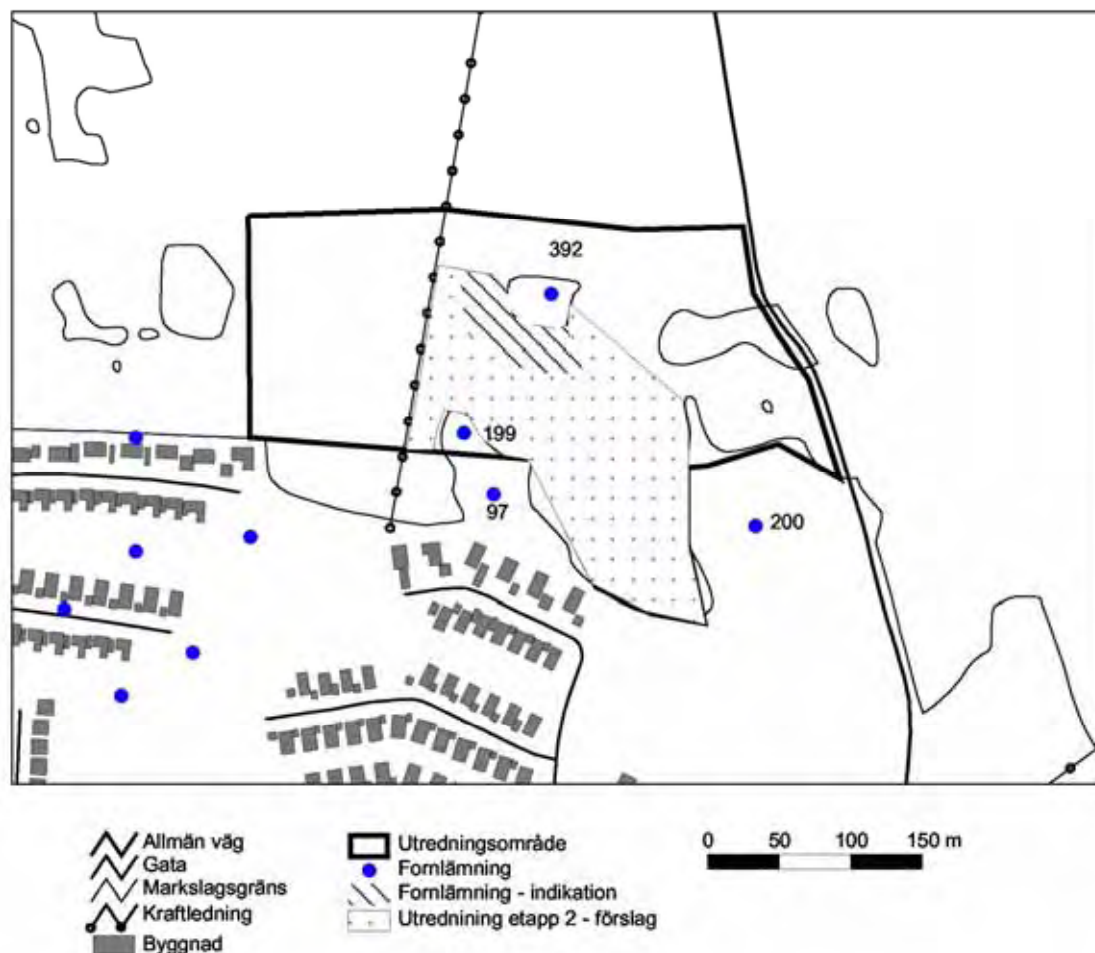
I åkermarken på de västra och södra sidorna av åkerholmen med nr. 392 finns spridd skärvsten och skörbränd sten (fig 4). Dessutom var leran i denna del av åkern påtagligt mörkare än i resten av området, vilket möjligen skulle kunna tyda på förekomsten av anläggningar eller kulturlager under ploglaget. I övrigt observerades inga antydningar om fornlämningar inom fornlämningsområdet.

Generellt brukar skärvstenshögar ses som de synliga lämningarna av boplatser och kan omges av överodlade boplatslämningar. Skärvstenen m.m. i anslutningen till nr. 392 kan vara spår av en sådan överodlad lämning.

Skärvstenshögar brukar också ses som en indikation på att lämningarna i stor utsträckning tillhör bronsålder och äldre järnålder. Det överensstämmer delvis med dateringarna från de fornlämningar som undersöktes på 1970-talet inom den nuvarande bebyggelsen i Bälinge.

Förslag till antikvariska åtgärder

Efter den nu utförda utredningen föreslår Upplandsmuseet att en utvidgad utredning med grävning av provschakt är motiverad inom en mindre del av utredningsområdet, för att klarlägga om det finns överplöjda fornlämningar inom utredningsområdet. Detta kan motiveras med förekomsten av sedan tidigare kända fornlämningar inom och i anslutning till området i kombination med de vid utredningen observerade

Figur 4. Plan över utredningsområdet med fornlämningar och indikationer på fornlämningar samt den yta som föreslås bli föremål för en utvidgad utredning med grävning av sökschakt.

indikationerna på fornlämning. Den utvidgade utredningen föreslås omfatta ett område i anslutning till åkerholmen med nr. 392, höjdryggen med skärvtenshögarna nr. 97 och 199 samt mot höjdryggen med stensättningen nr. 200 (fig 4). Detta område omfattar därmed både den observerade indikationen på fornlämningar och närområdet till skärvtenshögarna nr. 97 och 199, samt den plana ytan mellan nr. 199 och stensättningen nr. 200. *Ställningstagande om vilka antikvariska åtgärder som är nödvändiga görs av länsstyrelsens kulturmiljöenhet.*

Sammanfattning

Upplandsmuseet utförde under oktober 2004 en arkeologisk utredning av ett planerat bostadsområde i anslutning till den norra änden av den nuvarande bebyggelsen i Bälunge. Området utgörs till stor del av åkermark samt några mindre åkerholmar och delar av moränryggar. På åkerholmar och höjdryggar inom och i anslutning till utredningsområdet finns två skärvtenshögar, en stensättning och en stensättningsliknande bildning. Inom utredningsområdet påträffades indikationer på överplöjda fornlämningar i anslutning till en åkerholme med den stensättningsliknande bildningen nr. 392.

Tekniska och administrativa uppgifter

Undersökningstyp: Utredning

Orsak: Planerat bostadsområde

Beställare: Finvex Stockholm AB

Fältarbetsperiod: 29 oktober 2004

Projektledare: Hans Göthberg (projektledare), Malin Gustafsson.

Upplandsmuseets diarienummer: 1071/04.

Upplandsmuseets projektnummer: 8136

Länsstyrelsens beslutsdatum och diarienummer: 28 september 2004, dnr. 431-8759-04.

Referenser

Lantmäteriakter

Lantmäteriverket, Gävle

Bälunge socken, Uppland

Ekeby Storskifte 1771 B10-12:1

Gysta Storskifte 1771 B10-23:1

Litteratur

AiS 1974. Arkeologi i Sverige 1973. 1. Riksantikvarieämbetets uppdragsverksamhet. (Riksantikvarieämbetet Rapport 1974 A1).

AiS 1975. Arkeologi i Sverige 1974. 1: Riksantikvarieämbetets uppdragsverksamhet. (Riksantikvarieämbetet Rapport 1975 A1).

AiS 1976. Arkeologi i Sverige 1975. 1: Riksantikvarieämbetets uppdragsverksamhet. (Riksantikvarieämbetet Rapport 1976 A5).

Fagerlund, D. 1997. VA-ledning Bälunge-Lövstalöt. Arkeologisk undersökning, Bälunge socken, Uppland. (Riksantikvarieämbetet UV-Uppsala Rapport 1997:30).